

AZ GİTTİK UZ GİTTİK MASAL DİYARINA GİRDİK

Yeliz ÖZAY*

“Her ne olursa olsun, kurmaca yapıtlar okumaktan vazgeçmeyeceğiz, çünkü onlarda yaşamımıza bir anlam verecek formülü aramaktayız. Sonuçta, yaşamımız süresince, bize neden dünyaya geldiğimizi ve yaşadığımızı söyleyecek bir ilk öykünün arayışı içindeyiz. Kimi zaman kozmik bir öykü arıyoruz, evrenin öyküsünü, kimi zaman da kendi bireysel öykümüzü. Kimi zaman kendi bireysel öykümüzü evrenin öyküsüyle çakıştırmayı umuyoruz.” (Eco 157–58)

Türkiye'nin önde gelen folklor ve halk edebiyatı araştırmacılarından Pertev Naili Boratav'ın (1907-1998) *Az Gittik Uz Gittik* adlı kitabı ilk olarak 1969 yılında Bilgi Yayınevi tarafından basıldı. Bu baskıdan sonra yapıt, 1976'da Telkin, 1992 ve 1997'de Adam Yayınları'ndan çıktı. 2006 yılının Ağustos ayında İmge Kitabevi Yayınları, *Az Gittik Uz Gittik*'i yeni kapak tasarımı ve sayfa düzeni ile okuyuculara sundu. Yapıt, edebiyat incelemesi türünde kabul ediliyor. Kapak resminde “Genç Adam ve At” konulu Osmanlı minyatürünün kullanıldığı kitap 367 sayfa. Kitap kısa bir önsöz, bir tekerleme, 49 masal, “Kaynaklar-Açıklamalar” ve yazarın, Türk masalı tarihi üzerine yazdığı “Türk Masalı Üzerine” başlıklı denemesini içeriyor.

Kitabın ilk sayfasında Boratav, “Anadolu masalcılarının dillerinden yıllar boyunca bir bir derlenmiş” ve kitapta yer almış masalları torunlarına ve “onların kuşağından çocuklara” armağan ediyor.

Kitap, yapıtın içeriği hakkında kısa bilgiler veren ve Pertev Naili Boratav'ın 1968 yılında kaleme aldığı bir “Önsöz” ile başlıyor. Boratav, bu bölümde Türk masallarının derlenmesi konusuna neden önem verdiğini bilimsel bir üslupla belirtiyor. Pertev Naili Boratav'ın “masallar unutulmasın, masallar ölüyor, folklor kayboluyor” gibi romantik şikâyetleri yoktur. Boratav, folkloru ve folklor ürünlerinden masalı, 19. ve 20. yüzyıl ulusçu çalışmalarında olduğu gibi kendi ulusunu yüceltmek adına da kullanmayacaktır. Yazar, “Önsöz”de de vurguladığı gibi, 2500'e yakın masal tipini içeren milletlerarası katalogda, Türk masallarının tiplerini görmek ister. Bu masallar karşılaştırmalı masal çalışmaları için birer malzemedir; dolayısıyla Boratav dünya masallarının bir parçası olan Türk masallarını “masal dünyası” içinde değerlendirmek amacı taşıyan bilimsel bir yaklaşıma sahiptir. Boratav, *Az Gittik Uz Gittik*'teki masalları ve genelde Türk masallarını, tarihin karanlık, arkaik dönemlerini aydınlatan ürünler olarak değil, sanatsallığının yanında evrensel ve yerel unsurları eş zamanlı incelenebilecek, bilimsel çalışmalar için birer veri olarak değerlendirmektedir.

Kitapta yer alan masalların bir araya geliş öyküsü anlatılırken, Boratav'ın masal anlatıcısı kadına yaptığı vurgu dikkate değerdir:

Annem, masal dünyasının büyüğü perdesini bana aralayan ilk insan oldu.

* Gazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Halkbilimi Bölümü Araştırma Görevlisi (yozay@gazi.edu.tr)

Yıllar sonra, halkımın geleneklerini öğrenmeğe ve incelemeğe girişince, derlemelerim için ilk başvurduğum kişi de yine o olmuştur. Arada geçen uzun süre içinde o, toplumumuzda hayat şartları bir hayli değiştiği için belki, masallarının birçoğunu, anlatma fırsatı bulamayıp unutmuştu; ama dağarcığında ne kaldıysa bize hepsini bağışladı. (10)

Boratav, annesinden derlediği en az yüz yıllık ya da daha fazla bir yaş verilebilecek bu masalları birer “belge” olarak adlandırırken, “folklorun tarihle olan ilişkisine ve kadınların tarih içinde bu geleneklerin taşıyıcısı olma özelliklerine dikkat çeker” (Öztürkmen).

Boratav’ın masala ve masal derlemelerine olan yaklaşımını gördüğümüz kısa “Önsöz”den sonra, metinler Yaşar Kemal’in derlediği altı sayfalık bir tekerleme ile başlar. Bu tekerlemeyi 48 masal metni izler. Masalların içinde “hayvan masalları”, “olağanüstü masallar”, “gerçekçi masallar” gibi masal çeşitleri bulunmaktadır. 48 masal, “Masallar” başlığı altında 6 alt bölümde sıralanır. Yazar, masalları bu şekilde ayırmasının nedenini kitapta açıklamaz; ancak bu ayırım, ne masal çeşitlerine ne de derleme tarihlerine bağlı bir ayırımdır. Her ne kadar Boratav, kitabının girişinde bu masalları çocuklara armağan etmişse de kimi masallar içeriğinden ve kullanılan anlatım özelliklerinden ötürü yetişkinler için daha uygundur.

Sıralanan masal metinlerinden sonra yedinci bölümde “Karatepeli Hikâyeleri” başlığı altında 19 hikâye yer alır. Yazar, kitabın sonundaki denemesinde, ilk defa yayımlanan “Karatepeli Hikâyeleri” ile ilgili değerlendirmelerini kısaca sunmuş, ancak bu hikâyeleri neden masal başlığı altına yerleştirdiğini belirt-

memiştir. Komik unsurları ve “kıssadan hisse” çıkarmamızı sağlayışıyla Nasreddin Hoca hikâyeleri ve Temel fıkraları ile benzerlik gösteren bu hikâyeler, kuşkusuz türler arası bir karşılaştırma yapıldığında masalla benzerlikler gösterecektir; ancak bu hikâyelerin masallarla aynı başlık altında sunulmasının nedeni yazarın kitaptaki yorumlarıyla netleşmemektedir. Bunun yanında “Karatepeli Hikâyeleri”, anlatının kısa ve akıcı olması, yerli ağızların ve bilinmeyen sözcüklerin çok az olmasından dolayı okunması kolay, aynı zamanda alaya alma anlayışı bugüne yakın olduğu için oldukça eğlenceli metinlerdir.

Kitapta, masalların ve Karatepeli hikâyelerinin metinlerinden sonra “Kaynaklar-Açıklamalar” bölümü yer alır. Bu bölüm iki alt bölüme ayrılmıştır. Birinci bölüm olan “Masalların Kaynakları” başlığı altında masalların ve hikâyelerin hangi derlemelerden alındıkları ve metinlerin şu an buldukları kaynaklar verilmektedir. “Notlar ve Açıklamalar” başlığı altında ise tekerlemenin, masalların ve hikâyelerin nerede, kim tarafından ve kimden derlendiği, kaynak kişinin anlatıyı kimden, ne zaman öğrendiği, anlatılarda yer alan yerel ağza ait sözcükler ve deyimlerin açıklamaları, anlatıların varyant ve versiyonları, anlatıların diğer türlerle ilişkisi, anlatıların yayıldığı yerler, bu anlatıların nerede incelendiği, nerede yayımlandığı gibi kısa bilgiler verilmektedir.

Kitabın son bölümü olan “Türk Masalı Üzerine” adlı denemesinde Boratav, Türk masalının geçmişten bugüne tarihini inceler. Bu incelemesi hem kronolojik olarak Türk masalı çalışmalarını hem de masalın diğer anlatı türleriyle ilişkisini içerir. Yazar, Türk masalı üzerine bil-

gilerin ilk kaynaklarından söz ederken Mevlana'nın *Mesnevi'sini* karşılaştırmalı halk edebiyatı çalışmaları için birinci derecede önemli bir kaynak olarak belirtmiş, Âşık Paşa, Yunus Emre, Kaygusuz Abdal'ın şiirlerinde tekerleme ve masalı aramış, meddah hikâyeleri, menkıbeler, efsaneler, Nasreddin Hoca hikâyeleri, âşık hikâyeleri ile masalın karşılıklı etkileşimi üzerinde durmuştur. Sözlü ve yazılı edebiyat ürünlerinin masalla paylaştığı benzer motif ve konulara işaret eden Boratav, son olarak da masalların konusundan hareketle yazılmış modern hikâye, roman, tiyatro oyunları ve sinema senaryolarına ilişkin görüşlerini belirtmiştir. Boratav, geleneğin etkisinde olduğunu düşündüğü Ahmed Mithat Efendi'nin *Kıssadan Hisse'sinden* başlayan değerlendirmelerini, Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin, Yakup Kadri, Necip Fazıl, Yaşar Kemal, Nâzım Hikmet, Reşat Nuri Güntekin, Aziz Nesin, Sabahattin Ali gibi yazar ve şairlerin metinlerine gönderme yaparak sürdürür. Yazılı edebiyatta masalın etkilerini değerlendirirken Boratav'ın şu görüşleri birçok halk edebiyatı araştırmacısına ve halk ürünlerinden yeni sanatsal ürünlerde yararlanmak isteyen yaratıcı kişiliklere yol gösterici özelliktedir:

Masalları yalnız bir hareket noktası, bir atlama tahtası olarak alıp, onun geleneklerine -üslup, dil, konu bağlarına- esir kalmadan, onu taklit etmeden, tam bir özgürlükle ve masalı duyguda da düşüncede de aşarak, çağımıza getirerek yepyeni yapıtlar yaratma yolunu çağdaş masalın halk masalından en olumlu yararlanma yöntemi sayarım. (358)

Boratav, çağdaş yazarların metinleri ile masalın etkileşimini yorumladıktan sonra Türkiye'de masal üzerine

yapılmış bilimsel çalışmaların kısa bir tarihçesini verir. Boratav, bu bölümde Türk masallarının nitelikleri üzerinde durmaz; bunun gerekçesi olarak daha önceki kitaplarında (2006'da İmge Kitabevi Yayınları'ndan çıkan *Zaman Zaman İçinde*'ye bu konuda bakılabilir) bu konuda yeterince görüş bildirdiğini belirtir; ancak ilk kez yayımlanmasından dolayı "Karatepeli Hikâyeleri"nden kısaca söz eder.

Boratav'ın *Az Gittik Uz Gittik* adlı yapıtı, içerdiği masallar aracılığıyla hem okura eğlenceli ve sorgulayıcı bir etkinlik sağlamak hem de araştırmacılara üzerinde daha çok çalışılması gereken belgeler sunmaktadır. Bunun yanında, birçok alandan sanatçıya alternatif sanat yapıtları oluşturmak bakımından etkili bir esin kaynağı olabilir. Kitle kültürünün yerel kültür alanlarını yok etmesinden şikayetçi olduğumuz günümüzde, eğer gündelik yaşamımızda masallardan alıp kullandığımız kodlar daha çok Kül Kedisi'ne, Kırmızı Başlıklı Kız'a gönderme yapıyorsa, bu yine bir halkbilimcinin başarısı sayesinde olmuştur. Sorun Türk masallarının bu kodları yaratamaması değil, Boratav'ın, *Az Gittik Uz Gittik*'in okunmamasıdır.

KAYNAKLAR

Boratav, Pertev N. *Az Gittik Uz Gittik*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2006.

Eco, Umberto. *Anlatı Ormanlarında Altı Gezinti*. Çev. Kemal Atakay. İstanbul: Can Yayınları, 1997.

Öztürkmen, Arzu. "Boratav Arşivi Ülkeye Dönmeli" (8 Ekim 2006) 2 Aralık 2006.

<<http://www.milliyet.com.tr>>